

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ СИМВОЛИ У ДОПОВІДІ Д-РА АНДРІЯ ГРЕЧИЛА

Двадцять п'ятого січня відбулася чергова доповідь у НТШ, яку виголосив д-р Андрій Гречило. Професор Т. Кознарський представив його, розповів про найголовніші аспекти біографії та наукової праці. Д-р Андрій Гречило - історик, частково архітектор, фахівець у галузі спеціальних історичних дисциплін - геральдики та ін., дійсний член НТШ в Україні, один із засновників і голова Українського геральдичного товариства. Народився він у Львові, закінчив архітектурний факультет Львівського політехнічного інституту. Д-р А. Гречило - старший науковий співробітник Інституту археології і джерелознавства АН України; кандидатську дисертацію з геральдики захистив під керівництвом Ярослава Івашкевича. Захистив докторську дисертацію на тему "Українська територіальна геральдика". Був депутатом Львівської міської ради першого скликання; є автором багатьох наукових праць.

Д-р Андрій Гречило звернув увагу присутніх на те, що у його доповіді йтиметься про українські державні символи у час, коли ми обходимо важливу дату - сто років української революції, затвердження Центральною Радою українських прапорів. Українська символіка народилася в той час. Часто люди думають, що наші символи - тризуб і синьо-жовтий прапор - дуже давні, може, навіть використовувались до Христа. Насправді, це не так, хоч історична традиція у них є. Сучасну державну символіку більшість країн отримали протягом останніх двох століть, і то не лише такі, які виникли в результаті розпаду колоніальної системи, а й такі, як Великобританія, США, ФРН, Канада. Це ніяк не принижує цю символіку.

Доповідач запропонував повернутися до українських символів, їхніх витоків і розглянути, який вибір мала Центральна Рада. Цілковитий інший символ міг стати гербом України. Кольори прапору були вирішені консенсусом. Але питання стосовно символіки актуальне і сьогодні. Тепер під час війни України з Росією є намагання дискредитувати українську національну символіку і дуже прикро, що постало питання про кольори національного прапора. Цю ситуацію вдалося розв'язати завдяки об'єктивній інформації. Крім основної доповіді, д-р Гречило підготував багато ілюстрацій та додаткової інформації, зокрема, про великий герб України: чому його досі немає, чи потрібен він і т.п.

Початок національних символів, зокрема кольорів прапора, у сучасному розумінні треба прив'язувати до середини XIX-го століття, 1948-го року - революційні події, весна народів не минули й Галичину. У Львові виникає Головна Руська Рада, на сьомому засіданні якої розглядався лист від М. Шашкевича, присланий зі Станіслава з простим запитанням: який є руський знак і краски? У 1948 році представники Головної Руської Ради не мали відповіді. Вони заснували комісію, котра опрацювала чимало інформації і зробила висновок, що символом руським треба вважати знак, який використовували у Галицько-Волинській державі у XIII-XIV століттях: золотий лев на синьому щиті. Відповідно синій і жовтий кольори було потрактовано як українські народні. Цю символіку почали активно використовувати і за короткий час на засіданнях Ради вже доповідали про конфлікти з поляками, котрі нападали на українців через це. Чому саме цей лев у такому зображенні? На жаль, повідомив д-р Гречило, у нас збереглося дуже мало пам'яток. За припущенням, цей лев мав бути на печатці короля Данила. Коли він був коронований, почав, мабуть, використовувати нову символіку. Король Данило дав своїм синам нетрадиційні імена порівняно з попередниками. Один з них називався Левом; також місто, яке мало стати столицею, отримало ім'я Львів. З періоду Галицько-Волинської держави збереглися дві печатки, прикріплені до документів першої половини XIV-го століття. За тодішньою європейською традицією на них зображувався володар на троні з одного боку і на коні - з другого. На кінній постаті зазвичай завжди використовувався якийсь геральдичний знак (на печатці короля Юрія зображений лев, який спинається на задні лапи).

Після розпаду Галицько-Волинської держави почалася боротьба за її землі між литовцями, поляками й угорцями, і цей символ продовжували використовувати не як династичний знак, а як територіальний. Лев став знаком, який уособлював Русь чи, принаймні, західно-українські землі.

Д-р Гречило показав зображення монет, карбованих польськими, угорськими королями і литовськими князями із зображенням лева. Цей герб використовувався протягом наступних століть. Українські землі отримали в межах Речі Посполитої окремих адміністративний статус. Лев виступав символом і Руського воєводства (без скали), і Львівської землі (зі скалою). На думку д-ра Гречила, цей лев уособлював Руську землю і Карпати та не мав аналогів серед європейських геральдичних знаків. Головна Руська Рада швидко запровадила цей символ, його поширенню сприяло створення національних гвардій, які використовували власні прапори. Оскільки виробництво прапорів було дорогим, тому більш поширеними стали прапори з двох смуг - синьої і жовтої. Доповідач показав акварелі із зображенням візиту цесаря Франца-Йосифа в Галичину - його вітали синьо-жовтими прапорцями.

В кінці XIX-го століття русини з Галичини, Буковини і Закарпаття понесли свої символи у світ - на північно-американський континент. З 1910-го року в Україні почало розвиватися товариство "Сокіл", яке прибрало символ руського лева. Зберігся прапор цього товариства - двосторонній: з одного боку - лев, а з другого - архангел Михаїл (він виступає втіленням Великої України), тому поєднання вказувало на ідею соборності. У 1911-му році з'явився друком перший випуск книги М. Грушевського "Ілюстрована історія України-Руси". Вона чимало разів перевидавалася з доповненнями. У цій книзі були багаті ілюстративні матеріали. Українці в усьому світі отримали цінну інформацію: які саме символи використовувалися українським народом упродовж його історії. Виникла дискусія у київських і львівських часописах про те, що можна вважати українськими національними символами. У ній брали участь Степан Томашівський, Іван Крип'якевич, Кость Щироцький. Ця дискусія підтвердила вибір синьо-жовтих кольорів. Щодо герба думки розбіглися. Архангел Михаїл після прийняття християнства став одним з патронів Руси-України. Він виступав як герб Київського воєводства, коли частина України входила до Польсько-Литовської держави. Не залишили без уваги цього герба і московські князі. У 1672-му році вийшов титулований гербовник у Москві, де було вміщено і герб Київський - архангел Михаїл. Після ліквідації Гетьманщини у XVIII-му столітті архангел Михаїл був гербом Київської губернії. В середовищі українських січових стрільців у 1915-16-х роках велися розмови про створення єдиного соборного знаку, який би використовувався на військовій емблематиці, одностроях. У книзі М. Грушевського були надруковані зображення монет - срібляників - періоду Київської Русі. Тоді ще не було геральдичних традицій, вони з'явилися пізніше. Д-р Гречило показав печатки українських гетьманів.

Перша світова війна і перші визвольні змагання ішли під українськими національними символами. Протягом 1917-го року усі масові заходи в Україні та за її межами відбувалися під українськими прапорами. Чотирнадцятого (за старим стилем), двадцять другого січня (за новим) 1918-го року Центральна Рада затвердила закон "Про українську флоту". Цим законом закріпилися кольори для прапорів торговельної і військової флотії. З'явився на прапорах тризуб. Була скликана комісія для затвердження українського герба, оскільки йшлося до проголошення незалежності. До цієї комісії увійшли Георгій Нарбут, Василь Кричевський, Вадим Модзалевський, Кістяківський. Не було досягнуто спільної думки. Нарбут вважав, що символом України має бути козак з мушкетом. Грушевський підійшов до цього питання не як історик, а як політик. Тут яскраво проявилися його соціалістичні погляди. Він жорстко скритикував Нарбута - мовляв, козак не годиться, бо він відображає час руїни. Лева відкинув як символ регіональний. Щодо архангела Михаїла, то Грушевський указав, що цей символ використовується у російській державі. Були ще варіанти - подавати золоті зірки на синьому полі. Робота комісії скінчилася без погодження. Нарбут створив банкноту номіналом 100 карбованців із символом тризуба з хрестом над середнім зубом. Дискусія щодо герба не була вирішена у 1918-му році.

Події розвивалися трагічно. Центральна Рада змушена була покинути Київ і протягом лютого переїжджати з міста до міста. Перебуваючи в Коростені, вона затвердила закон України про державний герб (ним став знак Київської держави часів Володимира Святого). Після повернення до Києва Грушевський доручив В. Кричевському розробити проект державного герба і печатки УНР. Двадцять другого березня 1918-го року ці символи були винесені на розгляд

Центральної Ради. Про прапор не йшлося того дня. Печатки були виконані у бронзі і збереглися. За гетьмана Скоропадського ніяких змін не відбувалося. Єдине, що він змінив, - це вигляд військово-морського прапора. Нарбут був дуже незадоволений малюнком Кричевського. Разом з Модзалевським він надрукував свої критичні зауваження. Тризуба Нарбут не відкидав. За час правління гетьмана Скоропадського продовжували використовувати символи, затверджені Центральною Радою. Восени, у листопаді, почалася українсько-польська війна; 13-го листопада у Законі про самостійність ЗУНР були затверджені символи: синьо-жовтий прапор, лев без корони і скелі. Після проголошення Злуки зміни сталися і в символах: з'явився тризуб.

В Радянському Союзі українська символіка була заборонена. За кордоном українці намагалися використовувати її в організаційній роботі (Пласт, СУМ).

Під час другої світової війни національні символи використовували в УПА. Молодий дослідник Тадей Скотинський почав обстоювати думку, що кольори прапору треба розмішувати інакше - жовтий над синім. Це внесло багато плутанини, а найгірше - перейшло у політичну площину, особливо під час розколу ОУН. Ця справа погано виглядала під час війни. Якийсь порядок було наведено в діяспорі - вирішено було використовувати синьо-жовтий прапор поки не буде проголошена незалежність України. Роман Купчинський висміяв цей конфлікт у поемі "Скоропад". У незалежній Україні вдалося уникнути цієї дискусії. Двадцять восьмого січня 1992-го року Верховна Рада затвердила синьо-жовтий прапор як державний. Гірша справа була з гербом. Д-р Гречило повідомив, що було оголошено конкурс і його проект герба, виконаний у співпраці із львівським художником Іваном Турецьким, переміг. Доповідач пропонував зберегти графічну форму герба малюнка Кричевського, щоб підкреслити, що Україна не починається з нуля. Він також запропонував проект великого герба: тризуб посередині, а по боках - давньоруський воїн і козак. Проект малого герба у лаконічному вигляді затвердили 19-го лютого 1992-го року.

Українська символіка використовувалась під час Майдану і продовжує вживатися тепер, під час війни. Доповідь викликала великий інтерес і жваву дискусію.

Галина Костюк

